

ირინა ყრუაშვილი¹

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/sou.2023.19.07>

ნეოლოგიზმები როგორც ლექსიკის განვითარების მამოძრავებელი ძალა გერმანულ ენაში

აბსტრაქტი. ბოლო ათწლეულების სწრაფმა სამეცნიერო-ტექნიკურმა პროგრესმა დიდი ცვლილებები გამოიწვია ენის ლექსიკურ მარაგში. წინამდებარე სტატიის მიზანია იმის გარკვევა, თუ რამდენად განიცადა ცვლილება გერმანული ენის ლექსიკამ უახლესი სამეცნიერო თუ ტექნოლოგიური მიღწევების ფონზე, რამდენად აისახა ბოლოდროინდელი მოვლენები ნეოლოგიზმებში, როგორ წარმოიქმნება ისინი და რა სახის ნეოლოგიზმები სჭარბობს თანამედროვე გერმანულ ენაში.

კვლევისთვის ვიყენებთ რამდენიმე მეთოდს, კერძოდ, აღწერილობით, უშუალო შემადგენელი კონსტიტუენტების და სუბსტიტუციის მეთოდებს.

სტატიაში თანამედროვე გერმანული ენის ნეოლოგიზმები გაანალიზებულია წარმოქმნის ხერხისა და სემანტიკური პარამეტრების მიხედვით; განხილულია კორონაპანდემიასთან დაკავშირებით აღმოცენებული ახალი სიტყვები. კვლევის შედეგად გამოიკვეთა, რომ თანამედროვე გერმანული ენის უახლეს ტენდენციებში მკაფიოდ ვლინდება ნეოლოგიზმების გავლენა. უდიდესი ხვედრითი წილი ნეოლოგიზმებს შორის მოდის არსებით სახელებზე, რომლებიც საზოგადოებისთვის მნიშვნელოვან საგნებსა თუ მოვლენებს აღნიშნავენ. ძალიან პროდუქტიულია კომპოზიციური მოდელები, კერძოდ, ორი უშუალო შემადგენელი კონსტიტუენტისაგან შემდგარი დეტერმინატიული კომპოზიტები. მათ მოსდევს სამ წევრიანი კომპოზიტები. გვხვდება აგრეთვე ოთხი უშუალო შემადგენელი კონსტიტუენტისაგან შემდგარი კომპოზიტები. ხშირია სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქციები, რომელთა ერთი ან ორი უშუალო შემადგენელი კონსტიტუენტი ინ-

¹ **ირინა ყრუაშვილი**, ფილოლოგიის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი.

გლისურ სიტყვას წარმოადგენს, ხოლო ზოგიერთი ნეოლოგიზმი მთლიანად მზა სიტყვის სახით ინგლისურიდან არის გადმოტანილი. გავრცელების მიხედვით მომდევნო ადგილზე დგას ზედსართავეები, ხოლო ყველაზე ნაკლებად გვხვდება ზმნები. სემანტიკური თვალსაზრისით გვხვდება განსხვავებული სიტყვაწარმოებითი მნიშვნელობები.

საკვანძო სიტყვები: გერმანული ენა, ნეოლოგიზმები, სიტყვაწარმოება, ლექსიკა, ინგლისური ენა.

Irina Kruashvili²

Sokhumi State University

Neologisms as a Driving Force for the Development of Lexis in the German Language

Abstract. Quick scientific and technological progress has caused major changes in the lexical stores of languages. The aim of the present article is to find out, what changes occur in the German lexicon against the background of the scientific or technological achievements, how the last events are reflected in neologisms, how neologisms are born and what sorts of neologisms are abundant in the modern German language.

We use several methods for the research, namely, descriptive method, method of immediate constituents and method of substitution.

The article analyses neologisms of the modern German language according to the way of nascence and semantic parameters. New words are discussed which have arisen during the corona pandemic. Due to the research there has been elucidated that in the newest tendencies of the modern German language there is clearly revealed the influence of neologisms. The greatest share among the mentioned neologisms is made by nouns that denote objects of phenomena important for the society. Composite models are very productive, namely, determinative composites consisting of two immediate constituents. Next in frequency come composites with three members. There also occur composites consisting of four immediate constituents. Word building constructions, where one or two direct constituents are represented by English words, are frequent, too, and certain neologisms are borrowed from the English as completely ready-made words. In terms of frequency, the next place is occupied by adjectives, and verbs are the ones that occur least frequently. In terms of semantics, there occur the different word-building meanings.

Key words: German language, neologisms, word formation, vocabulary, English language.

² **Irina Kruashvili**, Doctor of Philology, Associate Professor of Sokhumi State University.

ძირითადი კვლევა. ენა საუკუნეების მანძილზე ვითარდება და განვითარების პროცესში ცვლილებებს განიცდის. ნებისმიერი ენის სიტყვათა მარაგი საზოგადოების ცვალებად მოთხოვნებს პასუხობს, რაც იმაში გამოიხატება, რომ იგი ამა თუ იმ ახლად წარმოქმნილი ცნების სახელდებას ახდენს. ამგვარად, ენაში მუდმივად ჩნდება ახალი სიტყვები, რათა ახალი საგნები, მოვლენები, მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევები გამოხატოს. ზოგიერთი სიტყვა კი ძველდება, მისი მნიშვნელობა იცვლება ან უბრალოდ ხმარებიდან გამოდის, ქრება. ამ უწყვეტი პროცესის გარეშე, ახალი სიტყვების წარმოშობის გარეშე ენას სტაგნაციის საფრთხე დაემუქრებოდა.

ბოლო ათწლეულების სწრაფმა სამეცნიერო-ტექნიკურმა პროგრესმა დიდი ცვლილებები გამოიწვია გერმანული ენის ლექსიკურ მარაგში. წინამდებარე სტატიის მიზანია იმის გარკვევა, თუ რა უახლესი ტენდენციები შეინიშნება თანამედროვე გერმანული ენის ლექსიკაში, რამდენად განიცადა ცვლილება გერმანული ენის ლექსიკამ უახლესი სამეცნიერო თუ ტექნოლოგიური მიღწევების ფონზე, რამდენად აისახა ბოლოდროინდელი მოვლენები ნეოლოგიზმებში, როგორ წარმოიქმნება ისინი და რა სახის ნეოლოგიზმები სჭარბობს თანამედროვე გერმანულ ენაში. შესაბამისად, ჩვენი კვლევის საგანს წარმოადგენს ნეოლოგიზმები, რომლებიც გერმანულ ენაში უკანასკნელ ათწლეულებში წარმოიშვა. კვლევისათვის ვიყენებთ რამდენიმე მეთოდს, კერძოდ, უშუალო შემადგენელი კონსტიტუენტების ანალიზს, აღწერილობით და სუბსტიტუციის მეთოდებს.

ნეოლოგიზმების სისტემური კვლევა ლინგვისტურ გერმანისტიკაში გასული საუკუნის სამოცდაათიან წლებში დაიწყო. მანამდე არსებული ცალკეული ნაშრომები მყარ საფუძველს მოკლებული იყო. ისინი მხოლოდ ინფორმაციას გვაწვდიდნენ ახლადწარმოქმნილი სიტყვების თავისებურებების შესახებ.

კვლევის ობიექტის ნათლად წარმოჩენისთვის თავდაპირველად უნდა შევვხვთ ტერმინოლოგიურ საკითხს. სპეციალურ ლიტერატურაში ნეოლოგიზმის არაერთი დეფინიცია არსებობს. ეს გამომდინარეობს საკითხის მრავალპლანიანობიდან და სირთულიდან. ნეოლოგიზმის პარალელურად ხშირად მსგავსი მნიშვნელობით გამოიყენება აღნიშვნები Ad-hoc-Bildung (სპეციალური წარმონაქმნი), Einmalbildung (ერთჯერადი წარმონაქმნი), Gelegenheitsbildung (სიტუაციური წარმონაქმნი), Spontanbildung (სპონტანური წარმონაქმნი), Augenblicksbildung (მომენტალური წარმონაქმნი), Neubil-

dung (ახალი წარმონაქმნი), Okkasionalismus (ოკაზიონალიზმი). ამგვარი პარალელური ტერმინები ზოგჯერ ერთგვარ დაბნეულობას იწვევს, მით უფრო, რომ სხვადასხვა ავტორი ხშირად განსხვავებულ აღნიშვნებს იყენებს. ამასთან დაკავშირებით ელზენი სამართლიანად შენიშნავს: „ხშირად ტერმინოლოგიური მონაცემები ერთმანეთისგან მკვეთრად განსხვავებულია სხვადასხვა ნაშრომში ან თვით ერთი ლექსიკონის ფარგლებშიც კი“ (Elsen, 2013: 90). ნეოლოგიზმები იმდენად რთული გასამიჯნია ოკაზიონალიზმებისა და განსაკუთრებით სხვა ახალი წარმონაქმნებისაგან წარმოშობის პერიოდისა და გავრცელების თვალსაზრისით, რომ მეცნიერები დღემდე ვერ შეჯერდნენ მის ერთიან საერთო განმარტებაზე. აღნიშნულის საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ ნეოლოგიზმის რამდენიმე განმარტებას. კინე ნეოლოგიზმად მიიჩნევს ლექსიკურ ერთეულს, რომელიც თავისი ფორმითა და შინაარსით ან მხოლოდ თავისი მნიშვნელობით განსხვავდება უკვე დამკვიდრებული ერთეულებისაგან (Kinne, 1996: 343). ბუსმანის „ენათმეცნიერების ლექსიკონის“ მიხედვით ნეოლოგიზმი არის „ახლადშემოღებული ან ახლებურად გამოყენებული ენობრივი გამოხატულება. თუმცა ნეოლოგიზმები, ოკაზიონალური წარმონაქმნებისაგან განსხვავებით, გარკვეულწილად უზუალიზებული და ლექსიკალიზებულია, მოლაპარაკის მხრიდან ისინი მაინც აღიქმება როგორც ახალი და ისინი სტილისტურადაც სათანადოდ მარკირებულია“ (Buisman, 2008: 470). ჰერბერგი კი შემდეგნაირად განმარტავს ნეოლოგიზმს: „ნეოლოგიზმი არის ლექსიკური ერთეული ან მნიშვნელობა, რომელიც ენის განვითარების გარკვეულ მონაკვეთში საზოგადოებაში წარმოიშობა, ვრცელდება, საყოველთაოდ აღიარებული ხდება როგორც ენობრივი ნორმა და განვითარების ამ ეტაპზე, ენის მომხმარებელთა უმრავლესობის მიერ გარკვეული პერიოდის განმავლობაში აღიქმება როგორც ახალი“ (Herberg, 2001: 92). შიპანი ნეოლოგიზმებს განიხილავს როგორც „ლექსემებს, რომელთა წარმოშობის პერიოდი ცნობილია და რომელთაც სწორედ ამ პერიოდისათვის ადამიანთა უმეტესობა იყენებს, მაგრამ რომელთაც ამავდროულად ჯერაც სიახლის ელფერი დაჰკრავთ“ (Schippan, 1992: 244). როგორც ვხედავთ, დეფინიციებში სხვადასხვა ასპექტია წინა პლანზე წამოწეული, თუმცა ყველა მათგანი ხაზს უსვამს აღნიშნული წარმონაქმნის სიახლის ეფექტს.

ნეოლოგიზმების განხილვისას ყურადღება უნდა მიექცეს საკითხს, თუ რატომ წარმოიქმნება ახალი სიტყვები. როგორც აღვნიშნეთ, ლექსიკის

განვითარება ძალზე დინამიკური პროცესია. მას არაერთი შიდა და გარე-
ნობრივი ფაქტორი განაპირობებს, კერძოდ, მეცნიერებისა და ტექნიკის მი-
ღწევები, უახლესი ტექნოლოგიები, ენის ინტერნაციონალიზაცია, ნასესხო-
ბები. ნეოლოგიზმები ენის ლექსიკაში გარკვეული ხარვეზის შესავსებად
წარმოიქმნება, ისინი ნომინაციურ ერთეულებს წარმოადგენენ, რომლებიც
ჩნდება ახალი საგნების (Fascinator), მოვლენების (Parkplatzbewirtschaftung),
ქმედებების (upcyclen), აღმოჩენების (Wasserstoffflugzeug) კვალდაკვალ. ზო-
გიერთი მათგანი კი „აქტუალური თვალსაზრისის, შეხედულებისა (Super-
Minister) და შეფასების (Teuro როგორც teuer + Euro-ს კომტამინაცია) სიგნა-
ლიზებას ახდენს“ (Schröder, 2006: 251). როგორც ვხედავთ, სახელდების
სფერო ძალიან ფართოა.

ახალი სიტყვის წარმოქმნის ერთ-ერთი მოტივი შეიძლება იყოს
ენობრივი ინდივიდუალურობა. ზოგჯერ ენის მომხმარებელს სურვილი
უჩნდება, უკვე არსებულ ლექსიკურ ერთეულს დამატებითი, გამორჩეული
ელფერი შეჰმატოს, სპეციფიკური მიმართულება მისცეს თავის გამონათ-
ქვამს. ეს დამატებითი კონოტაცია შეიძლება იყოს დადებითი/მელორატ-
იული ან უარყოფითი/პეიორატიული, მაგ., Raumpflegerin, Aluhut, Auto-
poser. ნეოლოგიზმების წარმოქმნის შემდგომ მიზეზად შეიძლება დასახე-
ლდეს ენობრივი ეკონომია ანუ კომპრესიის კანონის მოქმედება. ახლად-
წარმოქმნილი სიტყვები ინფორმაციის შემჭიდროების საშუალებას იძლე-
ვიან. ამგვარად შესაძლებელია ერთი სიტყვით გამოითქვას ის, რასაც სხვა
შემთხვევაში მთლიანი წინადადება დასჭირდებოდა.

იმისათვის, რომ ახლადწარმოქმნილმა სიტყვამ ლექსემის სტატუსი
შეიძინოს, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება მის ლექსიკალიზებას. ყვე-
ლა ახალი სიტყვა ვერ მკვიდრდება ენაში. მათი ლექსიკალიზება სხვადას-
ხვა ფაქტორზეა დამოკიდებული და კერძოდ, მათ შორის ერთ-ერთი უმთა-
ვრესია საკითხი, არსებობს თუ არა საზოგადოებაში ახალი აღნიშვნის აუ-
ცილებლობა ან მისაღებია თუ არა რომელიმე კონკრეტული წარმონაქმნი
სოციუმისთვის. ლექსიკის კვლევისთვის მნიშვნელოვანია იმის გარკვევა,
თუ როდის შეიძლება ახლადწარმოქმნილი სიტყვა ნეოლოგიზმად ჩაითვა-
ლოს ან რამდენ ხანს შეიძლება სიტყვა იმყოფებოდეს ნეოლოგიზმების კა-
ტეგორიაში. ამ თვალსაზრისით ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კრიტერიუმს წა-
რმოადგენს ახლადწარმოქმნილი სიტყვის საყოველთაო გამოყენება, რო-
მლის მიხედვითაც შესაძლებელია დადგინდეს, რომ ახალი სიტყვის ინტე-

გრაცია ენაში დასრულებულია. ახალი სიტყვა უკვე აღარ ითვლება ნეოლოგიზმად, როცა იგი უზუალიზაციას განიცდის, საყოველთაო ხმარების ენაში მკვიდრდება ანუ ენის სტანდარტულ ლექსიკონებში იქნება დაფიქსირებული (Elsen, 2011: 21).

ზოგიერთი ახალი წარმონაქმნი შეიძლება არა ერთჯერადად, არამედ მრავალჯერ შეგვხვდეს ისე, რომ ლექსიკონში არ იყოს შეტანილი. ამგვარ შემთხვევაში უჯობესია ტერმინ ოკაზიონალიზმის გამოყენება. ოკაზიონალიზმები ძირითადად კონტექსტუალური სიტყვებია და ისინი ხშირად მხოლოდ კონტექსტში ხდება გასაგები. ოკაზიონალიზმები სხვადასხვა ტექსტურ თუ სტილისტიკურ ფუნქციას ასრულებენ, კერძოდ, ისინი გამოიყენება ცნების შემჭიდროებისთვის ან ტექსტის ბმულობის განხორციელებისთვის, როგორც ანაფორული თუ კატაფორული ბმულობის საშუალება. ნეოლოგიზმები კი „თუმცა დროითი პერსპექტივის მიხედვით ახალ სიტყვებად აღიქმება, მაგრამ ისინი გარკვეულწილად ნაცნობი სიტყვებია, უკვე გავლილი აქვთ უზუალიზაციის პროცესი და ახალ ლექსიკურ ერთეულებს წარმოადგენენ“ (Bizukojć, 2011: 26), რომლებიც ენის სიტყვათა მარაგის შემადგენელ ნაწილად იქცნენ. ამდენად, ნეოლოგიზმსა და ოკაზიონალიზმს შორის ზღვრის გავლება სწორედ იმის მიხედვით უნდა მოხდეს, თუ რამდენად ნაცნობია ესა თუ ის აღნიშვნა. მაგრამ ხშირ შემთხვევაში პრობლემას წარმოადგენს უზუალურობის დადგენა, რადგან მისი განსაზღვრა მხოლოდ პირობითად შეიძლება მოხდეს. „ოკაზიონალიზმების ერთი ნაწილი ზოგიერთ შემთხვევაში გავრცელებას ჰპოვებს და თანდათან ლექსიკაში მკვიდრდება“ (Barz, 1998: 17). აღნიშნული განმარტებიდან გამომდინარე, შეიძლება ჩავთვალოთ, რომ თავიდან ყველა ნეოლოგიზმი ოკაზიონალიზმს წარმოადგენს, რომელიც შემდეგ საზოგადოებაში მკვიდრდება.

გერმანულ ენაში ნეოლოგიზმების წარმოშობის რამდენიმე გზა არსებობს: 1. სიტყვაწარმოება, ანუ ენაში არსებული ლექსიკური მასალის ბაზაზე ახალი სიტყვების წარმოქმნა (Rückmeldefahrt, Rechtsstaatsverfahren), 2. სხვა ენებიდან სესხება (Fishgape, Halfbike), 3. უკვე არსებული ლექსემისთვის ახალი მნიშვნელობის მინიჭება (Exit, betriebsblind), 4. მნიშვნელობის მეტაფორული გადატანა (Computer-Virus, Satz-Feld). თუმცა ნეოლოგიზმების წარმოქმნის უმთავრეს გზას წარმოადგენს სიტყვაწარმოება. ამასთან, თანამედროვე გერმანული ენის ნეოლოგიზმები ნაკლებად წარმოიქმნება ახალი სიტყვაწარმოებითი მოდელების მიხედვით. მათი წარმოშობა უფრო

მეტად ემყარება ენაში არსებული სიტყვაწარმოებითი საშუალებების სახეც-ვლილ გამოყენებას, მორფემების ახლებურ კომბინაციებს, უშუალო შემადგენელ კონტსიტუენტებს (უშკ) შორის კრეატიულ ურთიერთმიმართებებს და კომპონენტთა დამოუკიდებლობის ხარისხში ცვლილებებს.

საგანგებო განხილვას მოითხოვს ახლადწარმოქმნილი სიტყვის ლექსიკონში შეტანის საკითხი. ბეჭდური ლექსიკონი ვერ ეწევა საზოგადოებისა და ენის განვითარებას, განსაკუთრებით მედიის, ტექნიკის, ახალგაზრდა თაობის მეტყველებისა და სხვა სფეროებში. ნეოლოგიზმების ინტეგრაცია ლექსიკაში შესაძლებელია ძალიან სწრაფი ტემპით მოხდეს, ისე რომ ისინი მოკლე დროში უკვე აღარ აღიქმება „ახალ“ სიტყვებად. ეს პროცესი შეიძლება უფრო ადრე დასრულდეს, ვიდრე სათანადო სიტყვა ლექსიკოგრაფიულად დაფიქსირდება. ზოგიერთი სიტყვა კომუნიკაციურ რელევანტურობას კარგავს, რადგან მათი დენოტატები უკვე აღარ არსებობს. მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ სიტყვები, რომლებიც ნეოლოგიზმების სახით აღმოცენდა გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში: Gemeindeverband, Patentbetrieb, Kinderkombination. გერმანიის გაერთიანების შემდეგ ეს სიტყვები ისევე გაქრა ხმარებიდან, როგორც ის საგნები და მოვლენები, რომელთა აღსანიშნავადაც ისინი თავის დროზე შეიქმნა.

ბეჭდური ლექსიკონის შედგენისას სხვადასხვა ლექსიკოგრაფიული შეზღუდვები იჩენს თავს, რასაც გარკვეულწილად მონაცემთა შეგროვებისა და აღწერის სირთულე განაპირობებს. ლექსიკონისთვის სიტყვების შერჩევის ერთ-ერთ კრიტერიუმს მართლწერის წესების გათვალისწინება წარმოადგენს, რის გამოც სტანდარტულ ლექსიკონებში ძირითადად მხოლოდ წერილობითი წყაროებიდან, პრესიდან და ლიტერატურიდან აღებული მონაცემები ხვდება. შესაბამისად, ინფორმაცია ვერ იქნება სრულყოფილი და რეპრეზენტატიული. საყოველთაო ხმარების ენაში გამოყენებული ნეოლოგიზმებისთვის ნეიტრალური, სანდო წყარო ძნელი მოსაძებნია. სტანდარტულ ლექსიკონებში არც ახალგაზრდა თაობის ენისთვის დამახასიათებელი უახლესი სიტყვებია სათანადოდ წარმოჩენილი. ამის საპირისპიროდ, მონაცემები სელექციურად არ არის წარმოდგენილი დარგობრივ ლექსიკონებში. ისინი ორიენტირებული არიან ყველა დარგობრივი ცნებისა და ტერმინის აღწერაზე.

ნეოლოგიზმების ყველაზე მასშტაბურ და ყოვლისმომცველ ლექსიკონს დღესდღეობით მანჰაიმში არსებული გერმანული ენის ინსტიტუტის

(IDS) ონლაინ-ლექსიკონი წარმოადგენს. აღნიშნულ ინსტიტუტში ნეოლოგიზმების კვლევისა და აღნუსხვის მასშტაბურ პროექტს ჯერ კიდევ ოცდამეერთე საუკუნის გარიჟრაჟზე, 2000-იანი წლების დასაწყისში ჩაეყარა საფუძველი, რაც მიზნად ისახავდა გერმანული ნეოლოგიზმების დიდი ლექსიკონის შემუშავებას. პროექტის სულისჩამდგმელებმა იმით დაიწყეს, რომ მეოცე საუკუნის 90-იანი წლების ნეოლოგიზმები საინფორმაციო სისტემა LEKSIS-ში შეიყვანეს, რაც ასევე IDS-ის ბაზაზე განხორციელდა (Tellenbach, 2002: 105). მას შემდეგ უკვე მრავალი წელია, გერმანული ენის ინსტიტუტი აღნუსხავს ახალ სიტყვებს, რომლებიც გერმანულში მკვიდრდება. ეს სიტყვები ყოველი წლის ბოლოს ქვეყნდება. ასე, მაგალითად, 2018-2019 წლების მიჯნაზე დაფიქსირდა 51 ახალი სიტყვა, რომელთაგან ბევრი ინგლისურიდან ნასესხებ აღნიშვნას წარმოადგენს. ისინი გერმანული ენის ინსტიტუტის ნეოლოგიზმების ონლაინ-ლექსიკონში შევიდა. აღნიშნული სიტყვები სხვადასხვა კატეგორიას განეკუთვნება, კერძოდ, სოციალური მედია: Clickbait, Filterblase, Meme, alternative Fakten, საზოგადოება: Freundschaft plus, Nice, Walk-in-Dusche, კვება: Cheatday, Cronut, Flowersprout, Zoodles, Clean Eating, გარემო: Mikroplastik, Welterschöpfungstag და სხვა.

გერმანული ენის ინსტიტუტის ნეოლოგიზმების ლექსიკონი აღნუსხავს ახალ სიტყვებს, რომლებიც აღმოცენდა კორონაპანდემიასთან დაკავშირებით. ეს ერთგვარი საგანგებო ლექსიკონია, რომელშიც დღემდე 1000-მდე სიტყვაა აღნუსხული. ბევრი მათგანი ჯერაც დაკვირვების ქვეშ იმყოფება, შემდგომ თუ არა ისინი საყოველთაო ხმარების ენაში გავრცელდება. ზოგიერთი ახალწარმონაქმნი ინგლისურიდან არის ნასესხები (Containment), ზოგი თვით გერმანულში შეიქმნა (Gabenzaun). არაერთმა სიტყვამ, რომელიც პანდემიამდეც არსებობდა, ახალი მნიშვნელობა შეიძინა (Exit). დარგობრივი სიტყვების პარალელურად (Social Distancing) გვაქვს აგრეთვე ისეთებიც, რომლებიც დარგობრივი კონტექსტის გარეშე წარმოიშვა (Coronaparty) (Neologismen in der Coronapandemie). ჩვენ გავაანალიზეთ „პანდემიური ლექსიკა“ წარმოქმნის ხერხისა და სემანტიკური პარამეტრების მიხედვით. სიტყვები გადამოწმებულია დუდენის ონლაინ-ლექსიკონში (Duden Online-Wörterbuch), რადგან სტანდარტულ ბეჭდურ ლექსიკონებში ისინი ჯერ-ჯერობით არ ფიქსირდება. თუმცა უნდა აღვნიშნოთ, რომ არც დუდენის ონლაინ-ლექსიკონში იძებნება ყველა ახლადშექმნილი სიტყვა.

გერმანული ენის ინსტიტუტის მიერ აღნუსხულ ახალწარმონაქმნებს შორის (Neuer Wortschatz) ყველაზე ხშირად გვხვდება ორი უმკ-სგან

შემდგარი დეტერმინატიული კომპოზიტები, რომელთაც მრავალგვარი მიმართების გამოხატვა შეუძლიათ. მათი მეორე უშუალოდ ძირითადად არსებით სახელს წარმოადგენს, პირველი კი შეიძლება იყოს ასევე არსებითი სახელი, ზედსართავი, ზმნა, ზმნიზება, შესიტყვება ან შემოკლებული სიტყვა. მწკრივების მაწარმოებლად გვევლინება სიტყვები Abstand, Corona, Covid, Distanz, Digital, Maske, Online, Pandemie, Präsenz, Zoom, რომლებიც დღეს-დღეობით მეტად აქტუალურ აღნიშვნებს წარმოადგენენ და ყველაზე პროდუქტიულ სიტყვაწარმოებით ელემენტებად იქცნენ. ისინი გვხვდება როგორც პირველ, ასევე მეორე უშუალოდ: Abstandsgesellschaft, Abstandshalter, Abstandsvorschrift, Coronaabstand; Maskenfrei, Maskenmuffel, Maskenpflicht, Alltagsmaske, Behelfsmaske. გვხვდება პარალელური წარმონაქმნები, რომელთაც ერთი და იგივე სიტყვა აქვთ მეორე კომპონენტად: Abstandsgebot – Distanzgebot, Abstandslinie – Distanzlinie, Abstandsregel – Distanzregel. Abstand და Distanz სინონიმებს წარმოადგენენ. პირველი მათგანი წმინდა გერმანული სიტყვაა, ხოლო მეორე ლათინურიდან მომდინარეობს (distantia: distare = ერთმანეთისგან მოშორებით ყოფნა), თუმცა ის ლექსიკალიზებულია და უკვე გერმანულ ლექსემად აღიქმება. შესაბამისად, აღნიშნულ წარმონაქმნებს ერთი და იგივე მნიშვნელობა აქვთ. სწავლასთან დაკავშირებული გამოწვევები ასევე ასახავს პოულობს გერმანულ ნეოლოგიზმებში. გვხვდება პარალელური აღნიშვნები ვარიაციული კომპონენტებით: Onlineklausur – Präsenzklausur – Distanzklausur; Ausnahmesemester – Digitalsemester – Kreativsemester – Solidarsemester; Präsenzlehre – Digitallehre; Präsenzprüfung – Distanzprüfung. ახლად წარმოქმნილი სიტყვა იმდენად უკავშირდება უკვე ნაცნობ სიტყვაწარმოებით სტრუქტურებს როგორც ფორმალურად, ასევე შინაარსობრივად, რომ ის უმეტესად ადვილი გასაგებია. თუმცა გვხვდება კომპოზიტები, რომელთა გაგება დამატებითი ლექსიკური ერთეულების მოხმობას საჭიროებს, მაგ., Coronakilo – durch Bewegungsmangel, Langeweile, Stress usw. während der Covid-Pandemie zugenommenes Körpergewicht (კორონა-პანდემიის დროს ნაკლები მოძრაობის, მეტი მოწყენილობის, სტრესის და ა. შ. გამო მომატებული წონა); Geisterrennen – sportlicher Wettbewerb im Laufen oder Fahren, der bedingt durch die Covid-Pandemie ohne Zuschauer stattfindet (სპორტული შეჯიბრი სირბილში ან ავტო/ველორბოლაში, რომელიც კორონა-პანდემიის გამო მაყურებლის გარეშე იმართება).

კომპოზიციური მოდელები გერმანულში მორფოლოგიურად და სემანტიკურად ყველაზე უფრო მრავალფეროვანია. იმის საილუსტრაციოდ,

თუ რამდენად საინტერესოდ და კრეატიულად მიმდინარეობს გერმანულ ენაში ნეოლოგიზმების წარმოქმნა, მოვიყვანოთ რამდენიმე მაგალითი: Alltagsheld (მნიშვნელოვანი პროფესიის მქონე ადამიანი, რომელიც ხშირად მძიმე პირობებში თავდადებით ასრულებს თავის სამუშაოს), Draußenschule (ღია ცის ქვეშ გამართული სასკოლო მეცადინეობა), Maskenmode (განსაკუთრებული, განსხვავებული ფორმის პირბადის ტრენდი), Krisenkanzlerin (მთავრობის მეთაური, რომელიც განსაკუთრებულად მძიმე ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ ვითარებაში თავის პოზიციას წარმატებით იყენებს იმისათვის, რომ აღნიშნული სიტუაცია დაძლიოს), Balkongesang (აივნიდან, შენობის ღია ფართიდან საჯაროდ შესრულებული სიმღერა).

ნეოლოგიზმებს შორის გვხვდება პოლიმორფული, ოთხი მორფემისაგან შემდგარი კომპოზიტები: Behelfsmundnasenschutz, Coronakontakttagebuch, Notfallelterngeld, Notfallkinderzuschlag, Anderthalbmetergesellschaft. მათი მნიშვნელობის გაგებას აიოლებს კომპლექსური ახალი სიტყვების მოტივაციის ხარისხი. მრავალკომპონენტური ნეოლოგიზმების მოტივაციური მნიშვნელობა, რომელიც გამომდინარეობს უშკ-ების მნიშვნელობებიდან და მათი სემანტიკური ურთიერთმიმართებებიდან, უადვილებს მსმენელს/მკითხველს მთლიანი ახალი წარმონაქმნის მნიშვნელობის გაგებას. მას სიტყვაწარმოების შაბლონურ ცოდნასთან ერთად „ახალი სიტყვების აზრის პოვნაში ეხმარება კონტექსტუალური და ინტერტექსტუალური მიმართებები“ (Peschel, 2002: 50).

ნეოლოგიზმების უმეტესობა ანგლოამერიკული ლექსიკიდან მოდის. შესაბამისად, გერმანულში მრავლად გვხვდება ახალწარმონაქმნები, რომლებიც მთლიანად მზა სიტყვის სახით არის ინგლისურიდან გადმოტანილი (Watchparty, Ghostkitchen, Containmentscout, Microwedding, Faceshield) ან რომელთა ერთ-ერთი უშკ ანგლიციზმს წარმოადგენს (Ansteckungscuster, Onlinefrühstück, Hybridsitzung, Kurzzeitlockdown). ამასთან დაკავშირებით საინტერესო დაკვირვებები აქვს ციფონუნს. მისი აზრით, ინგლისურიდან შემოსული ნასესხობები და მათი მეშვეობით წარმოქმნილი სიტყვები დღესდღეობით გერმანული ენის ლექსიკის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს. ისინი მისი სიმდიდრის მაჩვენებელია და არა სიმწირის გამოხატულება (Zifonun, 2020). ანგლიციზმებში შემავალ სიტყვებს ხშირად ანგლოამერიკანიზმებს უწოდებენ, რადგან, როგორც შტეფენსი შენიშნავს, პრა-

ქტიკულად შეუძლებელია, ნასესხობებში ბრიტანული და ამერიკული ინგლისურის ერთმანეთისგან განსხვავება (Steffens, 2005: 43). აქვე შევეხებით დეფისიან კომპოზიტებს, რომლებიც ასევე ინგლისურ სიტყვებს შეიცავენ. ისინი, როგორც წესი, ორი ან სამი უმკ-საგან შედგება: Ersatz-Wiesn/Wiesn-Party („ოქტობერფესტის“ აღნიშვნა), Drive-in-Veranstaltung, Mund-Nasen-Bedeckung, Mund-Nasen-Schutz, Open-Book-Klausur, Pop-up-Radweg, Sea-Only-Cruise, Pre-Test-Quarantäne და ა. შ. ამგვარი ნეოლოგიზმები გარკვეულ ბილინგვალურ კომპეტენციას მოითხოვენ, რადგან მათში შემავალი უცხოური სიტყვები და სიტყვაწარმოებითი ელემენტები სწორად აღქმული და გაგებული უნდა იქნას.

უნდა აღვნიშნოთ ნეოლოგიზმები, რომლებიც შემოკლებებს შეიცავენ, მაგ., AHA-Formel, AHA-Abstand, AHA-Erlebnis (სადაც AHA იმიფრება როგორც Abstand, Hygiene, Alltagsmasken); UV-Desinfection, UV-Handlampe, UV-Lampe (სადაც UV არის Ultravioletstrahlung); PCR-Abstrichtest, R-Wert-Ampel და სხვ. გერმანული ენის ლექსიკაში წარმოდგენილია ყველაზე კრეატიული სიტყვაწარმოებითი ხერხიც - კონტამინაცია, რაც ორი ან მეტი სიტყვის შერწყმას გულისხმობს: Maskomat = Maske + Automat (ავტომატი მაღაზიის წინ, სადაც შესაძლებელია სათითაოდ შეფუთული პირბადის შეძენა), Panikdemie = Panik + Pandemie (პანდემიის პანიკური შიში), Plandemie = Plan + Pandemie (შეთქმულების თეორიის მომხრეთა აზრით, პოლიტიკოსების მიერ გაცნობიერებულად დაგეგმილი პანდემია), Workation = Work + vacation (ტურისტულ, საკურორტო ადგილზე ყოფნა, სადაც დასვენება და დისტანციური მუშაობა ერთმანეთთან არის შეხამებული).

უნდა შევეხოთ მნიშვნელობის მეტაფორული გადატანის შემთხვევებს. გერმანული ენის უახლეს ლექსიკაში შეინიშნება ისეთი სიტყვაწარმოებითი კონსტრუქციების წარმოქმნის ტენდენცია, რომლებიც ხატოვნად წარმოაჩენენ მოვლენებს და გარკვეულ ემოციებს იწვევენ. კლოზა-კუკელ-ჰაუსს ყველაზე ფართოდ გავრცელებულ მაგალითად მოჰყავს „ტალლის“ მეტაფორა: Coronawelle, Pandemiewelle, zweite Welle, Dauerwelle (Klosa-Kückelhaus: 2020). მსგავსი მეტაფორები მრავლად მოიპოვება გერმანულ ნეოლოგიზმებს შორის: Coronaampel, Anticoronakampf, Coronarettungsschirm, Virenbombe, Distanzschlange, Einkaufsheld და სხვ.

გავრცელების მიხედვით უახლეს ლექსიკაში არსებით სახელებს მოსდევს ზედსართავეები, ხოლო ყველაზე ნაკლებად გვხვდება ზმნები. ეს ძირითადად იმით არის განპირობებული, რომ ნეოლოგიზმების უმთავრეს

ფუნქციას ახლადშექმნილი საგნებისა და მოვლენების სახელდება წარმოადგენს. ზედსართავებიდან შეიძლება დავასახელოთ ansteckungsarm, coronabedingt, coronaleer, postlockidal. გვხვდება აგრეთვე გაზედსართავებულ პარტიციპები: bemaskt, gelockdownt, geschutdownt, ovezoomed. ზმნური წარმონაქმნები კი სიმცირის მიუხედავად გაოცებას იწვევს თავისი კრეატიულობითა და ორიგინალურობით: helokoptern, schockverlieben, preppen.

როგორც ვხედავთ, ნეოლოგიზმებთან მიმართებაში საქმე გვაქვს არა რაიმე სტატიკურ მოცემულობასთან, არამედ მუდმივ განვითარებაში მყოფ დინამიკურ კატეგორიასთან, რომლის განვითარების პროცესი საბოლოოდ მხოლოდ მაშინ სრულდება, როცა იგი ენის სიტყვათა მარაგში დაიმკვიდრებს კუთვნილ ადგილს როგორც ლექსემა.

კვლევის შედეგად გამოიკვეთა, რომ ნეოლოგიზმები მკაფიო გავლენას ახდენენ თანამედროვე გერმანული ენის ტენდენციების ჩამოყალიბებაზე. უდიდესი ხვედრითი წილი მოდის არსებით სახელებზე, რომლებიც საზოგადოებისთვის მნიშვნელოვან საგნებსა თუ მოვლენებს აღნიშნავენ. ძალიან პროდუქტიულია კომპოზიციური მოდელები, რომელთა სტრუქტურაში წარმოდგენილია როგორც გერმანული, ასევე ინგლისური კომპონენტები. სემანტიკური თვალსაზრისით გვხვდება განსხვავებული სიტყვაწარმოებითი მნიშვნელობები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- Barz, Irmhild (1998):** Neologie und Wortbildung: Zum Neuheitseffekt von Wortneubildungen. In: Teubert, Wolfgang (HG.): Neologie und Korpus, Studien zur deutschen Sprache, Bd. 11, Günter Narr Verlag: Tübingen, S. 11-30;
- Bizukojć, Katarzyna (2011):** Neue Nominalkomposita in deutschen Newsletter-Texten, Danziger Beiträge zur Germanistik, Bd. 36, Peter Lang Verlag: Frankfurt am Main;
- Bußmann, Hadumod (2008):** Lexikon der Sprachwissenschaft, Alfred Kröner Verlag: Stuttgart;
- Elsen, Hilke (2011):** Neologismen, Formen und Funktionen neuer Wörter in verschiedenen Varietäten des Deutschen, Tübinger Beiträge zur Linguistik 477. 2., überarbeitete Auflage, Narr Francke Attempto Verlag: Tübingen;
- Elsen, Hilke (2013):** Problemzonen der Wortbildung und der Eintrag im Wörterbuch, In: Klosa, Annette (Hg.): Wortbildung im elektronischen Wörterbuch, Studien zur deutschen Sprache, Bd. 63, Narr Francke Attempto Verlag: Tübingen;

- Herberg, Dieter (2001):** Neologismen der Neunzigerjahre. In: Stickel, Gerhard (Hg.): Neues und Fremdes im deutschen Wortschatz, Aktueller lexikalischer Wandel. De Gruyter: Berlin/New York;
- Kinne, Michael (1996):** Neologismus und Neologismenlexikographie im Deutschen, Deutsche Sprache №4, Jg. 24;
- Peschel, Corinna (2002):** Zum Zusammenhang von Wortneubildung und Textkonstitution, Reihe Germanistische Linguistik 237, Max Niemeyer Verlag: Tübingen;
- Schippan, Thea (1992):** Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache, Max Niemeyer Verlag: Tübingen;
- Schröder, Marianne (2006):** Wortbildung in der Hörfunknachricht. In: Fix, Ulla et al. (Hg.): Zwischen Lexikon und Text, Lexikalische, stilistische und textlinguistische Aspekte, Abhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Philologisch-historische Klasse, Bd. 78, Heft 4, Stuttgart/Leipzig;
- Steffens, Doris (2005):** Neologismen im Deutschen = Angloamerikanismen? In: Partridge, John (Hg.): Getting into German, Multidisciplinary Linguistik Approaches, German Linguistic and Cultural Studies 17, Peter Lang: Oxford et al;
- Tellenbach, Elke (2002):** Neologismen der neunziger Jahre, In: Barz, Irmhild et al. (Hg.): Das Wort in Text und Wörterbuch. Abhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Philologisch-historische Klasse, Bd. 76, Heft 4, Stuttgart/Leipzig;
- Duden Online-Wörterbuch: [am 11.12.2020]:** <https://www.duden.de/woerterbuch>;
Klosa-Kückelhaus, Annete: Bilder und Metaphern im Wortschatz rund um die Coronapandemie. 5 November 2020: https://www1.ids-mannheim.de/fileadmin/aktuell/Coronakrise/klosa_Bilder_und_metaphern.pdf;
- Neuer Wortschatz rund um die Coronapandemie: [am 9.12.2020]: <https://www1.ids-mannheim.de/neologismen-in-der-coronapandemie.html>;
- Neologismen in der Coronapandemie: am [7.12.2020]: <https://www1.ids-mannheim.de/neologismen-in-der-coronapandemie/>;
- Zifonun, Gisela: Anglizismen in der Coronakrise. 3 Dezember 2020: https://www1-ids-mannheim.de/fileadmin/aktuell/Coronakrise/zifonun_anglizismen.pdf.